

1. Saatekirje

Tampereen alueen ihmistieteiden eettiselle toimikunnalle

Tutkimuksen nimi: Viidesluokkalaisten lasten digitaalisen pelaamisen yhteys terveyteen

Pyydämme kohteliaimmin toimikunnalta lausuntoa tutkimuksen eettisyydestä.

Tutkimuksen kohteena ovat alakoulun viidesluokkalaiset lapset. Vaikka tutkimus voidaan toteuttaa osana koulun normaalia toimintaa, pyydämme eettisen toimikunnan lausuntoa, koska tutkittavat ovat noin 11-12-vuotiaita. Lisäksi osa kysymyksistä voi olla jossain määrin arkaluonteisia.

Tutkimusaineiston hankinta koskee Pro gradun lisäksi myös jatkotutkimusta (väitöskirja) ja suunnitellut tieteellisten artikkelien julkaisutahot edellyttävät todennäköisesti eettisen toimikunnan ennakoarviointia.

Tutkimuksen vastuhenkilö

Anne Konu
Dosentti, FT, työn ohjaaja
Tampereen yliopisto
Terveystieteiden yksikkö
PL 33014 Tampere
anne.konu@uta.fi
040 190 1614

Paikka ja aika

Anne Konu

Tutkimuksen toteuttaja

Riina Viitala
TtM-opiskelija
Tampereen yliopisto
Terveystieteiden yksikkö
riina.viitala@uta.fi
040 527 8074

Paikka ja aika

Riina Viitala

Eettiset kysymykset

Tutkimuksen kohteena ovat alakoulun viidesluokkalaiset lapset, jotka ovat keskimäärin 11-12-vuotiaita. Lapsille, heidän huoltajilleen ja koulun henkilökunnalle on laadittu tutkimuksesta erilliset tutkimustiedotteet. Tutkimuksen eettisinä perusteina ovat Tutkimuseettisen neuvottelukunnan ohjeet hyvästä tieteellisestä käytännöstä⁵⁴ ja neuvottelukunnan laatimat ihmistieteisiin luettavien tutkimusalojen eettiset periaatteet⁵⁵. Tutkimukselle haetaan myös tutkimuseettisen toimikunnan lausunto.

Tutkittavien itsemääräämisoikeuden kunnioittaminen tässä tutkimuksessa tarkoittaa, että tutkimustiedotteissa kerrotaan tutkimuksen aihe, aineistonkeruun tapa ja aineiston käyttö ja säilytys, tutkimukseen osallistumisen arvioitu ajankulu ja lisätietojen saamiseksi tutkijan yhteystiedot. Tiedotteissa kerrotaan, että tutkimus toteutetaan ilman tunnistetietoja, tutkimukseen osallistuminen on koululaisille täysin vapaaehtoista ja osallistumisen voi halutessaan keskeyttää ilman syytä vielä kysymyksiin vastatessakin. Koska tutkittavat koululaiset ovat alle 15-vuotiaita, suuri osa myös alle 12-vuotiaita, lasten huoltajille kerrotaan tutkimuksesta lähettämällä heille oma tutkimustiedotteensa koulun normaaleja tiedotuskanavia käyttäen. Heiltä pyydetään suostumus tutkimuksen toteuttamiselle siten, että mikäli he eivät halua lapsensa osallistuvan tutkimukseen, pyydetään heitä ilmoittamaan siitä koululle ennen tutkimuksen toteuttamista. Vaikka vanhemmat eivät olisi kieltäneet lasta osallistumasta tutkimukseen, lapsen tulee viime kädessä saada itse päättää osallistumisestaan.

Vahingoittamisen välttämistä on turvattu kiinnittämällä huomiota henkisten ja sosiaalisten haittojen välttämiseen. Tutkimustiedotteissa kerrotaan tutkimuksen aihe ja kysymysten luonne, jolloin tutkimukseen osallistuminen perustuu riittävään tietoon. Tutkimuskysymykset on esitestauksen avulla suunniteltu lapsen ikätasolle sopiviksi ja mahdollisimman selkeiksi. Vastajat kokevat kysymykset aina yksilöllisesti. Kyselylomakkeen pakolliset vastaukset on myös minimoitu siten, että mahdollisesti arkaluonteisiksi koettuihin kysymyksiin voi jättää halutessaan vastaamatta. Jonkin verran arkaluonteisia kysymyksiä voi mahdollisesti sisältyä muun muassa terveyteen liittyvän elämänlaadun kysymyksiin ja ongelmapelaamista selvittäviin kysymyksiin. Tällaisia voivat olla kysymykset, jotka käsittelevät perheen sosiaalisia suhteita, pelaamisen takia vähentyneitä tai laiminlyötyjä asioita, pelaamisen salaamista ja jatkamista haitallisista seurauksista huolimatta. Niitä voivat olla lisäksi kysymykset, jotka käsittelevät lapsen huoltajuutta ja K18-pelien pelaamista. On mahdollista, että osa kysymyksistä koetaan arkaluonteisiksi ja ne voivat aiheuttaa joillekin tutkittaville henkistä ahdistusta.

Arkaluonteisiksi katsotaan henkilötietolain mukaan tiedot, jotka kuvaavat rotua tai etnistä alkuperää, henkilön yhteiskunnallista, poliittista tai uskonnollista vakaumusta tai ammattiliittoon kuulumista, rikollista tekoa, rangaistusta tai muuta rikoksen seuraamusta, henkilön terveydentilaa, sairautta tai vammaisuutta taikka häneen kohdistettuja hoitotoimenpiteitä tai niihin verrattavia toimia, henkilön seksuaalista suuntautumista tai käyttäytymistä tai henkilön sosiaalihuollon tarvetta tai hänen saamiaan sosiaalihuollon palveluja, tukitoimia ja muita sosiaalihuollon etuuksia. (Henkilötietolaki 22.4.1999/523.) Henkilötietolaki kuitenkin viittaa tunnisteellisten tietojen keräämiseen ja säilyttämiseen, joita tässä tutkimuksessa ei tehdä.

Kuitenkin, koska tutkittavat ovat lapsia, on vanhemmille myös laadittu oma tutkimustiedotteensa ja heiltä pyydetään suostumus tutkimuksen toteuttamiselle. Myös opettajia ohjataan tutkimustiedotteessa kertomaan lapsille, että tutkimuksen jälkeen he voivat tarvittaessa keskustella

⁵⁴ Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2012

⁵⁵ Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2009

kysymysten nostamista ajatuksista ja tunteista huoltajiensa tai koulun henkilökunnan (esim. opettaja, kouluterveydenhoitaja) kanssa. Tutkimuskysymysten katsotaan kuitenkin olevan sellaisia, jotka eivät aiheuta normaalielämän rajat ylittävää pitkäkestoista henkistä haittaa.

Yksityisyydestä ja tietosuojasta huolehditaan sähköisen tutkimusaineiston keruussa, käsittelyssä ja tulosten julkaisussa. Tietojen luottamuksellisuus turvataan korostamalla tutkimustiedotteissa sitä, että lapsen täytyy saada toteuttaa tutkimus itsenäisesti kenenkään näkemättä ja saada ohjeet siitä, kuinka selain suljetaan kyselyn jälkeen. Silloin lapsi ja hänen vanhempansa voivat luottaa anonymiteetin säilymiseen. Tutkimusaineiston suojaamisesta ja tietoturvasta huolehditaan jo kyselyn keruuvaiheessa siten, että koulun omana toimintana toteutettavassa tutkimuksessa lapsilta ei kerätä myöskään epäsuoriksi tunnistetietoja (esim. lapsen tai koulun nimi, perheen koostumus, vastauskoneen IP-osoite), joista tutkittavat tai oppilaan koulu voitaisiin tunnistaa. Lisäksi tutkimusotanta pyritään saamaan suureksi (noin 500-1000 hlö), jolloin vastaustenkaan perusteella yksilöinti ei ole mahdollista. Kuitenkin aineisto säilytetään tiedostona, johon vain määritellyillä tutkimushenkilöillä on pääsy salasanasuojauksella. Tutkimuksen jälkeen aineisto tallennetaan Yhteiskuntatieteelliseen tietoarkistoon edelleen ilman tunnistetietoja. Tutkimuksen jälkeen koulujen rehtoreita informoidaan tutkimustuloksista ja he voivat edelleen tiedottaa tuloksista perheille.

2. Tutkimussuunnitelma ja sen tiivistelmä

TUTKIMUSSUUNNITELMAN TIIVISTELMÄ

Kansainväliset tutkimukset osoittavat, että digitaalisella pelaamisella on sekä positiivisia että negatiivisia yhteyksiä lasten ja nuorten terveyteen ja hyvinvointiin. Lasten pelaamisen yleistyttyä tarvitaan väestötasosta tietoa pelaamisen määrän ja ongelmallisen pelaamisen yhteyksistä jo alakouluikäisten lasten terveyteen ja hyvinvointiin.

Tutkimuksen ensimmäinen osatyö on pro gradu, jonka tavoitteena on selvittää, onko viidesluokkalaisten lasten pelaamisen määrällä ja ongelmapelaamisella yhteyttä heidän koettuun terveyteensä tai terveyteen liittyvään elämänlaatuunsa. Jatkotutkimuksen kohteena on tutkia pelaamisen määrän ja ongelmapelaamisen yhteyksiä lasten pelaamisen valvontaan, harrastuksiin, elintapoihin, koulumenestykseen ja vapaa-ajanviettopoihin.

Tutkimus on poikkileikkaustutkimus alakoulun viidesluokkalaisista lapsista. Aineisto kerätään e-lomakkeen avulla. Kysymykset sisältävät strukturoitujen kysymysten lisäksi muutaman avoimen kysymyksen. Tutkimusaineisto kerätään yksinkertaisella satunnaisotannalla ja analysoidaan sekä määrällisen että laadullisen analyysin avulla.

Tutkimus tuottaa väestötasosta tietoa lasten pelaamisen määrästä ja ongelmapelaamisen vallitsevuudesta viidesluokkalaisilla alakoululaisilla. Tutkimus lisää tietoa erityisesti pelaamisen yhteydestä lasten terveyteen ja terveyteen liittyvään elämänlaatuun. Jatkotutkimuskohteet tarkentavat kuvaa siitä, millä muilla tavoilla pelaaminen kytkeytyy lasten arkeen. Tutkimustulokset lisäävät vanhempien, kasvattajien ja muiden lasten hyvinvointia edistävien tahojen tietoa lasten pelaamisen tavoista, jolloin heitä voidaan ohjata entistä terveellisempään pelaamiseen.

TAMPEREEN YLIOPISTO TAMPEREEN ALUEEN IHMISTIEDEIDEN EETTINEN TOIMIKUNTA

Lausunto 6/2014 liittyen lausuntopyyntöön 2/2014: ”Viidesluokkalaisten lasten digitaalisen pelaamisen yhteys terveyteen (FT, dosentti Anne Konu ja TtM Riina Viitala, terveystieteiden yksikkö, TaY)

Päätös/lausunto: Toimikunta antaa puoltavan lausunnon. Ei eettisiä ongelmia. Toimikunta kiinnittää kuitenkin huomiota siihen, että huoltajan suostumusta koskevassa toteamassa (s. 19) todetaan, että mikäli ette anna suostumusta lapsen osallistumiselle tutkimukseen, ilmoittakaa siitä koululle ennen tutkimuksen toteuttamista koulun normaaleja tiedotuskanavia käyttäen”. Tavanomaisen suostumusta koskevan käytännön mukaisesti lapsen tutkimuksen osallistumista epäävää allekirjoitusta/asiakirjaa ei tarvita, vaan koulu saa tiedon niistä suostumuksen antavista huoltajista, jotka lähettävät/toimittavat allekirjoitetun suostumus-lomakkeen (allekirjoittamatta ja lähettämättä jättäminen merkitsevät siis sitä, ettei huoltaja suostu). Malleja suostumus-lomakkeista löytyy ihmistieteiden eettisen toimikunnan kotisivulta.

Lisäksi rehtorille lähetettävässä tiedotteessa tulisi todeta, että tutkimuksen toteuttamisesta on pyydetty lausunto Tampereen alueen ihmistieteiden eettiseltä toimikunnalta (ei neuvottelukunnalta). Edellä mainittu toimikunta ei ole lupaviranomainen, vaan lausunnon antaja.

Lisäksi rekisteriselosteen kohdassa 9 (rekisterin suojauksen periaatteet) tulee kohdassa ”tiedot ovat salassapidettäviä” olla ruksi (JulkL 24 § 1 momentti 21)-kohta.

Toimikunta on antanut tarvittavat tarkennukset ja tarkennukset pyydetään huomioimaan omatoimisesti. Tarkistusten jälkeen tutkimus on toteutettavissa sellaisenaan. *Ainoastaan uudelleen muotoiltu suostumus-lomake pyydetään lähettämään toimikunnan sihteerille tarkistukseen.*

Tampereella 27.1. 2014

Puheenjohtaja

Merk.
Markku Ojanen

Sihteeri

Heikki Eilo

" VIKSALO REVISED 2014 "